

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК БОРОШНОМЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах спостерігається трансформація галузей, яка нерідко має глибокий, системний характер. Такі трансформації істотно впливають на процес розроблення стратегій розвитку підприємств. Усвідомлення сутності цих змін, а також здатність їх аналітично передбачати, набувають особливого значення, оскільки саме це забезпечує можливість своєчасного формування та реалізації нових джерел конкурентних переваг.

Борошномельна галузь України пройшла довгий шлях розвитку. Її місце визначається високою часткою зернового виробництва в структурі сільського господарства та значущістю борошномельної продукції в харчуванні населення. Впродовж її історичного розвитку галузь зазнавала суттєвих трансформацій, які впливали на: її структуру, рівень конкуренції та процес формування стратегічних рішень.

Для систематизації та аналізу цих змін доречно виокремити такі періоди розвитку борошномельної галузі за переліченими ознаками:

1. Період централізованого управління (1924–1990 рр.): Характеризується державною монополією та повною відсутністю конкуренції. Стратегічні рішення приймалися централізовано, орієнтуючись на державний план.

2. Перехідний період приватизації (1991–2000 рр.): Період гіперконкуренції та децентралізації. Розподіл власності та поява великої кількості малих підприємств, що часто працювали на межі рентабельності. Пріоритетною була стратегія «виживання».

3. Період стабілізації (2001–2013 рр.): Формування зрілого ринку з помірною конкуренцією. Починається тенденція до укрупнення підприємств та концентрації виробництва. Стратегічні пріоритети: поєднання ціни та якості поряд із розвитком експорту.

4. Післяреволюційний період (2014–2021 рр.): Період геополітичних викликів (анексія Криму, військовий конфлікт на Сході). Характеризується подальшим загостренням конкуренції та потребою у стійкості. Стратегічні орієнтири: орієнтація на великих покупців, ритмічність поставок, активний розвиток експорту

5. Військовий період (2022 р. по теперішній час).

В період воєнного стану (з 2022 р. по наступний час) відбулися найбільш істотні трансформаційні процеси в борошномельній галузі, які визначили певні структурні зміни та розвиток адаптаційних стратегій підприємств. Повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року спричинило кардинальні зміни в операційній діяльності галузі, вимагаючи від підприємств швидкої адаптації до нових реалій та розробки стратегій діяльності у воєнних умовах. Попри те, що чисельність населення України, за різними оцінками, зменшилася на 8–10 млн осіб, у воєнні роки спостерігається підвищення рівня споживання борошна у порівнянні з показниками довоєнного 2021 року. Треба зазначити, що в довоєнні роки спостерігалася зворотна тенденція поступового скорочення вжитку хлібобулочних виробів на користь м'яса, риби та овочів. Це пояснює стабільні обсяги виробництва борошна у воєнні роки.

Воєнні дії призвели до критичного порушення традиційних логістичних ланцюгів борошномельної галузі. Руйнування транспортної інфраструктури та блокування морських портів створили серйозні перешкоди для постачання зерна та збуту борошномельної продукції. За оцінками галузевих експертів, логістичні витрати зросли на 40–60% порівняно з довоєнним періодом, що суттєво вплинуло на конкурентоспроможність підприємств.

Систематизовані нами дані щодо розвитку борошномельної галузі надають можливість обґрунтовано встановити:

- борошномельна галузь України пройшла складний шлях трансформації: від державної монополії до висококонкурентного ринку. Кожен етап розвитку визначався унікальним набором ключових характеристик, що впливали на структуру галузі, рівень конкуренції та стратегічні рішення підприємств;

- існує тенденція до укрупнення підприємств, яка розпочалася у 2000-х роках і продовжується донині, що свідчить про природні процеси концентрації виробництва. Спостерігається закономірність: від повної відсутності конкуренції за часів державної монополії галузь перейшла до гіперконкуренції в 1990-х, а потім стабілізувалася на рівні помірної конкуренції з подальшим загостренням у кризові періоди. Це відображає природний процес формування зрілого ринку;

- за кожним етапом чітко простежується еволюція стратегічних пріоритетів: у 90ті роки минулого сторіччя пріоритетною було стратегія «виживання», в 2000-ні – поєднання ціни та якості поряд з розвитком експорту; після 2014го - орієнтація на великих покупців, ритмічність поставок, розвиток експорту, у воєнні роки – адаптивність, гнучкість та швидкість реагування;

- систематичне вибування малих підприємств протягом усіх періодів після приватизації свідчить про об'єктивну потребу в економії масштабу у борошномельній галузі;

- поточний воєнний період демонструє надзвичайну гнучкість галузі у пристосуванні до кардинально змінених умов: швидка переорієнтація логістичних схем, пристосування до вимог нових сегментів (ЗСУ, упаковане борошно), локалізація виробництва та збуту. В галузі з'явилися нові стратегічні орієнтири – гнучкість, швидкість та інноваційність.

Отже, борошномельна галузь пройшла складний шлях розвитку. Її сучасний етап вимагає певного стратегічного розвитку борошномельних підприємств, який характеризується акцентом на адаптивність, інноваційність і здатність швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Портер М.Е. Стратегія конкуренції. Пер. з англ. А.Олійник, Р.Скільський. К.: Основи, 1998. 390с
2. Гринів Б. В. Трансформаційні процеси в економіці України: регіональні аспекти. Львів: ІРД НАН України, 2010. 450 с.
3. Кузнецова І. О., Кублікова Т.Б. Сучасні концепції формування конкурентних стратегій підприємства. Науковий вісник ОНЕУ. Одеса, 2017. № 5 (247). С.96-106
4. Крисан Н. Ю. Борошномельна галузь України: еволюція, сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 27. Ч. 1. С. 156–161. (Джерело, що обґрунтовує періодизацію до 2019 року).
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Огляд ринку зерна та продуктів його переробки за 2022-2023 маркетинговий рік. К.: Мінагрополітики, 2023. 50 с. (Для обґрунтування даних воєнного періоду).